

mirovnoj konferenciji ili tekla simultano s njom, ustrajući na kompleksnosti historijskoga totaliteta europskoga i svjetskoga poraća. Odbacivši iznova Keynesovu logiku o tragičnoj prirodi Mirovne konferencije u Parizu,⁴ inzistirala je na tvrdnji da povijest nije neizbježna i da nakon Prvoga svjetskog rata Drugi nije bio jednostavno neumitan.

Na kraju, hvalevrijedna je i inicijativa organizatora za objavljivanje zbornika radova s konferencije, što bi ovo izvješće učinilo prvim korakom u informiranju zainteresirane javnosti o rezultatima obljetničarske konferencije, a u nekom od sljedećih brojeva *Časopisa* rezultiralo i prikazom samoga zbornika.

MARIJANA KARDUM

Manfried Rauchensteiner, *Prvi svjetski rat i kraj Habsburške Monarhije 1914–1918*. (Zagreb: Matica hrvatska, 2019), 1055 str.

Matica hrvatska objavila je početkom 2019. hrvatsko izdanje knjige austrijskoga povjesničara Manfreda Rauchensteinerja *Prvi svjetski rat i kraj Habsburške Monarhije 1914–1918*. Osim hrvatskoga izdanja ta je knjiga do sada u inozemstvu objavljena i na njemačkom (2013.), engleskom (2014.) te mađarskom (2017.) jeziku. Ona je rezultat autorova dugogodišnjega bavljenja i istraživanja povijesti Habsburgovaca i Austro-Ugarske. Autor je tijekom svoje dugogodišnje akademske karijere predavao na sveučilištima u Beču i Innsbrucku te na Diplomatskoj akademiji u Beču. Ujedno je od 1992. do 2005. bio ravnatelj Muzeja za vojnu povijest u Beču.

Autor u sklopu knjige dubinski opisuje sudjelovanje Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu. Pritom se nije ograničio samo na opis vojnoga segmenta austrougarskoga sudjelovanja u ratu, nego nastoji opisati utjecaj toga rata na sve dijelove i sfere društva u Austro-Ugarskoj: prati zbivanja vezana uz to na unutarnjem planu u austrijskom i ugarskom dijelu Austro-Ugarske i opisuje dinamiku savezničkih odnosa Austro-Ugarske i Njemačke prije te tijekom Prvoga svjetskog rata. Sve to autor čini u sklopu 32 poglavlja.

Na početku knjige u tri poglavlja nudi opis za Austro-Ugarsku bitnih okolnosti prije izbijanja Prvoga svjetskog rata. Međunarodni položaj Austro-Ugarske i njezino unutarnje stanje tijekom aneksijske krize 1908. te balkanskih ratova 1912. i 1913. opisuje u prvom poglavlju, „Uoči rata” (str. 11–43). Prijeratni ustroj, snaga,

com/AUP.Main/videos/1269726209858850/). Dodatne informacije o konferenciji, sudionicima, temama i poticajnim raspravama nalaze se i na mrežnim stranicama istoga fakulteta i na njihovu profilu na Twitteru.

⁴ Njegovi su zaključci, ali i svjedočanstvo, izneseni u knjizi objavljenoj nedugo nakon povratka iz Pariza, vidi: John Maynard KEYNES, *The Economic Consequences of the Peace* (London: Macmillan, 1919).

vojni planovi te unutarnji položaj i uloga vojske u Austro-Ugarskoj predmet su poglavlja „Dva milijuna vojnika za rat” (str. 45–73). U istom poglavlju autor opisuje i tadašnji položaj Austro-Ugarske u Trojnom savezu. Okolnosti uoči i nakon atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda 1914. u Sarajevu opisuju se u trećem poglavlju, „Krvave nedjelje” (str. 75–105). Autor razmatra sam atentat (atentatori, uloga Srbije) te reakcije na njega u Austro-Ugarskoj tijekom tzv. srpanjske krize 1914. godine.

Unutarnji i vanjski kontekst ulaska Austro-Ugarske u rat 1914. razmatra se u četvrtom poglavlju, „Izbijanje rata” (str. 107–142). S jedne strane to se čini opisom uloge cara Franje Josipa I. i viših austrougarskih struktura vlasti (ministri, vojno zapovjedništvo) u austrougarskoj objavi rata Srbiji. Istovremeno autor nastoji pokazati početno proratno raspoloženje (tisak, intelektualci, javnost) te uspješnu opću mobilizaciju 1914. u Austro-Ugarskoj. S druge strane vanjski kontekst nudi autorov opis širenja rata za Austro-Ugarsku 1914. zbog toga što su joj članice Antante objavile rat.

Raspoređivanje većih austrougarskih vojnih formacija (armije, korpusi) i njihovih zapovjednika na bojištima protiv Srbije i Rusije te njihovi prvi tamošnji vojni neuspjesi početkom rata 1914. opisuju se u petom poglavlju, „Hvala Bogu, eto velikog rata!” (str. 143–177). Odraze Prvoga svjetskog rata na civilnu pozadinu i vojsku Austro-Ugarske ratne 1914. autor nudi u šestom poglavlju, „Preusmjeravanje na dug rat” (str. 179–216). U tom kontekstu opisuje kako se tada Austro-Ugarska nastojala u civilnom zaleđu nositi s novim gospodarskim, prehrambenim, obrambenim, informativnim te socijalnim problemima. Isto tako nastoji objasniti pojavu stradanja i smjene većega broja viših austrougarskih časnika prvih mjeseci ratne 1914. na bojištima protiv Srbije i Rusije.

Promjenjivu ratnu sreću austrougarske vojske u Galiciji te njezin novi poraz u Srbiji 1914. autor opisuje u sedmom poglavlju, „Kraj euforije” (str. 217–254). Ističe početak neslaganja između Austro-Ugarske i Njemačke oko vođenja rata protiv Rusije na Istočnom bojištu, kao i tadašnje neslaganje u austrougarskim redovima glede neaktivnosti austrougarske ratne mornarice i načina ponašanja austrougarske vojske na domaćem i stranom tlu.

Pregled razmišljanja o ratnim ciljevima Austro-Ugarske 1914. i početkom 1915. autor donosi u osmom poglavlju, „Prva ratna zima” (str. 255–284). U istom se poglavlju opisuje i pozitivan obrat za Austro-Ugarsku u ratu protiv Rusije od teških obrambenih borbi u Karpatima od kraja 1914. do uspješne austrougarsko-njemačke ofenzive u svibnju 1915. kod Tarnów-Gorlica.

Kao odraz ratne 1914. i rane 1915. autor se u devetom poglavlju, „Pod prismotrom” (str. 285–316), dotiče dotadašnjih gubitaka austrougarske vojske. U tom kontekstu razmatra i austrougarska razmišljanja o borbenoj vrijednosti i pouzdanosti vojnika pojedinih naroda Austro-Ugarske, pri čemu najviše pozornosti posvećuje borbenom držanju i odanosti čeških vojnika i jedinica austrougarske vojske.

Novu ratnu fazu za Austro-Ugarsku zbog ulaska Italije u rat te otvaranja novoga bojišta (Tirolo, Soča) 1915. opisuje se u desetom („Talijanski kralj objavio mi je rat”, str. 317–341) i jedanaestom („Treće bojište”, str. 343–368) poglavlju. Dvanaesto

poglavlje, „Tvornički rat i unutarnja bojišnica 1915.” (str. 369–394), opisuje stanje ratne industrije 1915. u Austro-Ugarskoj i njezine gospodarske odnose s Njemačkom. U njemu se iznosi i tadašnje neslaganje austrougarskoga vojnog vrha i civilnih vlasti u obje polovice Austro-Ugarske zbog nastojanja vojske da utječe na civilnu politiku. To se neslaganje pokazuje i u neuspjelom lobiranju toga vrha 1915. za smjenu Stürgkha s mjesta predsjednika vlade austrijskoga dijela Austro-Ugarske.

Trinaesto („Ljetna bitka i jesenska svinjarija”, str. 395–419) i četrnaesto („Ratni ciljevi i Srednja Europa”, str. 421–445) poglavlje govore o nastavku ratovanja protiv Rusije i Srbije u drugoj polovini 1915. te dinamici tadašnjih odnosa Austro-Ugarske i Njemačke. S jedne strane opisuje se neuspješnu samostalnu austrougarsku jesensku ofenzivu 1915. protiv Rusije u Galiciji, a s druge strane uspješno ratovanje Austro-Ugarske, Njemačke i Bugarske koje je krajem 1915. i početkom 1916. dovelo do zauzimanja Srbije, Crne Gore i dijela Albanije. Istodobno autor govori o neslaganju tadašnjega austrougarskoga i njemačkoga vojnog vodstva oko vođenja rata na svim njihovim bojištima. U tom smislu ističe rast utjecaja Njemačke u donošenju glavnih odluka o njihovu zajedničkom ratovanju na tim bojištima. Usto se u četrnaestom poglavlju piše i o ratnoj pojavi, razvoju i odrazima ideje Srednje Europe u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj.

O sličnim odrazima te ideje u Austro-Ugarskoj 1916. govori se i na početku petnaestoga poglavlja, „Južni Tiro: kraj jedne iluzije (I.)” (str. 447–467). Međutim, glavnina toga poglavlja koncentrirana je na opis pripreme i tijeka djelomično uspješne austrougarske ofenzive protiv Italije 1916. u Tirolu, vezano uz koju autor upućuje i na različito viđenje austrougarskoga i njemačkoga vojnog vodstva glede potrebe njezina izvođenja.

O daljnjem jačanju vojnoga utjecaja i kontrole Njemačke nad Austro-Ugarskom tijekom 1916. govori se u šesnaestom poglavlju, „Luck: kraj jedne iluzije (II.)” (str. 469–500), gdje se opisuje težak vojni položaj Austro-Ugarske 1916. na Istočnom bojištu u vrijeme uspješne ruske ofenzive generala Brusilova. Izvan toga konteksta autor u ovom poglavlju opisuje i prvu austrougarsku upotrebu bojnih otrova u ratu, i to 1916. protiv talijanske vojske.

U sedamnaestom poglavlju, „Kako financirati rat?” (str. 501–524), autor opisuje načine na koje je Austro-Ugarska nastojala pokriti svoje ratne troškove te osigurati financijsku stabilnost tijekom Prvoga svjetskog rata. Posebnu pozornost posvećuje prikazu ulaganja raznih domaćih institucija (npr. banaka, tvrtki) i društvenih slojeva Austro-Ugarske u njezine ratne zajmove.

Sve lošiji položaj Austro-Ugarske 1916. u smislu rastuće zasićenosti ratom, problema u vojsci, odnosa s Njemačkom te nemogućnosti za ozbiljniju mirovnu inicijativu opisuje se u osamnaestom poglavlju, „Bezimeni” (str. 525–546). Pritom se takvo stanje na simboličnoj razini opisuje i preko politike 1916. ubijenog predsjednika vlade austrijskoga dijela Austro-Ugarske Stürgkha.

Unutarnje djelovanje i utjecaj cara Franje Josipa I. u Austro-Ugarskoj tijekom Prvoga svjetskog rata (do smrti 1916.) te njegov tadašnji privatni i javni život opisuju se u devetnaestom poglavlju, „Smrt staroga cara” (str. 547–575). Kao logičan nastavak, autor u 20. i 21. poglavlju („Car Karlo”, str. 577–591; „Zloslutni znakovi”, str. 593–622) opisuje prve poteze novoga austrougarskoga cara Karla I. te stanje s

kojim se morao suočiti po stupanju na prijestolje. U pogledu njegovih prvih poteza krajem 1916. i početkom 1917. autor u oba poglavlja ističe njegovu kadrovsku politiku, tj. smjene vodećih ljudi vojske i dijela civilne vlasti u Austro-Ugarskoj. Istovremeno u 21. poglavlju opisuje tadašnju tešku prehrambenu situaciju u Austro-Ugarskoj, pogotovo u austrijskoj polovici. Ujedno razmatra stav cara Karla I. i Austro-Ugarske o mogućoj mirovnoj inicijativi prema Antanti, neograničenom podmorničkom ratu i diplomatskim odnosima sa Sjedinjenim Američkim Državama.

Slabljenje Rusije 1917. zbog izbijanja Februarske revolucije te razmjer vojne i političke reakcije na nju u Austro-Ugarskoj opisuju se u 22. poglavlju, „Posljedice ruske Februarske revolucije” (str. 623–643). U tom kontekstu autor spominje i saziv Carevinskoga vijeća u Beču 1917. godine.

O unutarnjoj i vanjskoj situaciji u Austro-Ugarskoj u vrijeme saziva i početka rada Carevinskoga vijeća 1917. govori se u 23. poglavlju, „Ljeto 1917.” (str. 645–669). Na unutarnjem planu autor opisuje rastuću polarizaciju u društvu Austro-Ugarske u uvjetima sve većih unutarnjih političkih, gospodarskih i socijalnih problema i zahtjeva. Kao njihov svojevrsni odraz ističu se nove kadrovske promjene na čelu vlada obiju polovica Austro-Ugarske 1917. (npr. smjena Tisze u Ugarskoj). Na vanjskom pak planu autor opisuje ustroj, funkcioniranje te dobre i loše strane austrougarske vojne uprave na zauzetim područjima Poljske, Srbije, Crne Gore, Albanije i Rumunjske.

Austro-Ugarskoj važnim vojnim zbivanjima na Jadranskom moru (podmornički rat, deblokada Otranta) i Istočnom bojištu (posljednja ruska ofenziva) tijekom 1917. bavi se 24. poglavlje, „Kerenskijeva ofenziva i mirovna nastojanja” (str. 671–693). Autor ponovno razmatra pitanje odanosti čeških vojnika austrougarske vojske te udio Čeha u borbama na strani Antante (npr. Češka legija) tijekom rata. Navodi izvještaje njemačkoga generala von Seeckta prije i nakon Kerenskijeve ofenzive o vojnom i političkom stanju Austro-Ugarske 1917. godine. Ujedno se dotiče pitanja prvih naznaka mogućega separatnog mira s Rusijom. U pogledu unutarnjih zbivanja u Austro-Ugarskoj 1917. autor u ovom poglavlju razmatra amnestiju cara Karla I. za političke delikte.

Najveći vojni uspjeh Austro-Ugarske protiv Italije u smislu njezine ofenzive kod Kobarida i proboja do rijeke Piave 1917. (12. bitka) predmet je 25. poglavlja, „Pirova pobjeda: proboj kod Bovca i Tolmina” (str. 695–724). Autor opisuje cijeli proces njezina planiranja, pripreme i provođenja te razmatra rezultate te zajedničke ofenzive austrougarske i njemačke vojske. Prikazuje i način na koji su 1917. nakon te ofenzive Sjedinjene Američke Države objavile rat Austro-Ugarskoj.

U 26. poglavlju, „Logori” (str. 725–761), autor nudi širi pogled na položaj i sudbinu austrougarskih izbjeglica te vlastitih i stranih interniraca i ratnih zarobljenika tijekom Prvoga svjetskog rata. Prikazuje kako je Austro-Ugarska nastojala zbrinuti brojne vlastite izbjeglice iz ratom pogođenih područja Galicije, Bukovine i pograničnih područja s Italijom. Navodi gdje su i na koji način oni bili smješteni u Austro-Ugarskoj te kako su se prema njima odnosile državne i lokalne vlasti te domaće stanovništvo. Na sličan način opisuje i austrougarski odnos prema stranim i domaćim interniranim osobama te ratnim zarobljenicima u Austro-Ugarskoj, kao

i položaj austrougarskih ratnih zarobljenika i odnos prema njima u Rusiji, Italiji i Srbiji.

Vanjski i unutarnji položaj Austro-Ugarske neposredno nakon uspješne ofenzive u Italiji i Oktobarske revolucije u Rusiji krajem 1917. opisuje se u 27. poglavlju, „Mirovne mogućnosti u sjeni Brest-Litovska” (str. 763–784). Vanjski položaj Austro-Ugarske na istoku pokazuje se kroz sklapanje primirja i početak mirovnih pregovora s boljševičkom Rusijom u Brest-Litovsku 1917. te neslaganje s Njemačkom glede pitanja Rusije, Poljske i Rumunjske. Istovremeno se njezin tadašnji položaj u odnosu na zapad opisuje kroz neuspješne diplomatske dodire s britanskim predstavnicima u Švicarskoj 1917. te pogled Wilsonovih 14 točaka na Austro-Ugarsku. Na unutarnjem planu opisuje se austrougarsku upravu i ponašanje njezine vojske na 1917. zauzetim područjima u Italiji te jesensko zasjedanje Carevinskoga vijeća u Beču.

O okolnostima i rezultatima sklapanja mirovnih ugovora Njemačke i Austro-Ugarske s Ukrajinom, Rusijom i Rumunjskom početkom 1918. autor govori u 28. poglavlju, „Unutarnja bojišnica” (str. 785–807), u kojem opisuje i istovremene unutarnje probleme u Austro-Ugarskoj u smislu velikih radničkih štrajkova te nezadovoljstva i pobuna u austrougarskoj vojsci i ratnoj mornarici.

Vanjskopolitički neuspjeh cara Karla I. u sklapanju separatnoga mira s Antantom 1917./18. te neuspjeh posljednje austrougarske ofenzive protiv Italije 1918. opisuju se u 29. poglavlju, „Lipanjaska bitka u Venetu” (str. 809–837). Autor opisuje tijek i otkrivanje u javnosti pregovora cara Karla I. s Antantom o separatnom miru. Ističe i posljedice toga neuspjeha u smislu daljnjega jačanja kontrole Njemačke nad Austro-Ugarskom te okretanja Antante prema ideji razbijanja Austro-Ugarske. Opisujući pak pripreme i tijek austrougarske ofenzive kod Piave 1918., autor ujedno prikazuje sve lošije stanje tadašnje austrougarske vojske na bojišnicama i u pozadini.

Stanje u austrougarskoj vojsci 1918. te odnos cara Karla I. i vojnoga vrha prema njoj tema su 30. poglavlja, „Jedno carstvo posustaje” (str. 839–864). Uz pomoć primjera 1918. na Piavi poginulog austrougarskoga general-bojnika von Bolzana autor prikazuje položaj i odnos prema visokim časnici u austrougarskoj vojsci. Položaj i odnos prema običnim austrougarskim vojnicima prikazuje se kroz pitanja njihove službe (ranjavanje, zarobljavanje), sjećanja na njih, dodjeljivanja odličja, odanosti, dezerterstva te suđenja pred vojnim sudovima i kažnjavanja.

O posljednjim vojnim i političkim zbivanjima te potezima Austro-Ugarske u drugoj polovini 1918. govori se u 31. poglavlju, „Sumrak Carstva” (str. 865–889). Na vojnom polju opisuje se sve lošije stanje austrougarske vojske i ratne mornarice nakon njihovih neuspjeha na kopnu (Piave) i moru (potapanje „Szent Istvána”), kao i slanje većih austrougarskih jedinica 1918. na Zapadno bojište u Francusku. Na političkom polju opisuje se rast nezadovoljstva naroda Austro-Ugarske 1918. te političko nesnalazjenje u toj situaciji vlade njezine austrijske polovice na čelu s Hussarekom.

Posljednji politički potezi cara Karla I., izlazak Austro-Ugarske iz Prvoga svjetskog rata te njezina propast krajem 1918. tema su zadnjega, 32. poglavlja, „Rat postaje povijest” (str. 891–916).

Izvan okvira opisanih poglavlja autor u „Epilogu” (str. 917–918) kratko opisuje stanje na tlu Austro-Ugarske u vrijeme prevrata krajem 1918. godine. U „Pogovoru” (str. 919–924) piše o sklapanju poslijeratnih mirovnih ugovora te objašnjava na koja je pitanja nastojao odgovoriti u ovoj knjizi. Na kraju se nalaze bilješke (str. 925–1000), autorova zahvala i posveta (str. 1001–1003), bogat popis izvora i literature (str. 1005–1041) te kazalo imena (str. 1043–1055). Od dodataka u knjizi može se istaknuti po dvije karte Balkanskoga, Istočnoga i Talijanskoga bojišta s ucrtanim linijama austrougarskih, njemačkih i neprijateljskih snaga.

Ova knjiga nije tipičan prikaz sudjelovanja Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu. Njezina netipičnost proizlazi iz činjenice da se autor ne bavi samo glavnim bojištima i bitkama austrougarske vojske te raspadom Austro-Ugarske. Prednost je ove knjige u tome što nudi i bogat opis unutarnjega stanja i života u Austro-Ugarskoj tijekom cijeloga rata. Pritom nudi i pogled na utjecaj rata na male i velike narode, važne i obične ljude obiju polovica Austro-Ugarske. Na taj način autor nam daje zaokruženu priču o sudjelovanju Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu. Jedino što se može zamjeriti hrvatskom izdanju neke su male tiskarske pogreške u pojedinim poglavljima. Izvan toga ova knjiga svojim obimom i sadržajem obogaćuje saznanja o udjelu Austro-Ugarske u Prvom svjetskom ratu.

DOMAGOJ ĐEREK